

JOANNA KARCZEWSKA
Uniwersytet Zielonogórski
ORCID 0000-0002-2422-1962

Z WIELKOPOLSKI DO PRUS KRÓLEWSKICH. O RODZINIE SOKOŁOWSKICH HERBU POMIAN NA PRZEŁOMIE XV I XVI W.

We Wrzącej Wielkiej i Sokołowie – wsiach położonych w średniowiecznym powiecie konińskim województwa kaliskiego dziedziczyła rodzina zamożnej szlachty – Sokołowscy herbu Pomian. Dziedziczne Sokołowo dało rodzinie nazwisko, lecz ośrodkiem rezydencjonalnym i centrum klucza dóbr należących do rodziny była Wrząca Wielka. Pozycja tej rodziny była budowana przez trzy pokolenia. Kilkuwioskowa własność znajdowała się w posiadaniu Sokołowskich już na początku XV w. Źródła z przełomu XIV i XV w. przekazują wiele wzmianek o dziedzicach Wrzącej i Sokołowa, jednakże często brak w nich informacji o filiacji, trudno więc wskazać pochodzenie osób i zaliczyć je do właściwego pokolenia. Trzeba jednak zwrócić uwagę na kilka spośród nich. Na przełomie XIV i XV stulecia działali bracia Jałbrzyk, Chebda i Pomian¹, następnie Mikołaj, Jakub i Jarand – określani w źródłach jako synowie Święchny (wiadomo, że była wdową po Andrzeju z Wrzącej)², a także bracia Piotr i Jan z Sokołowa występujący w latach 20-30 XV wieku³.

W rękach dziedziców Wrzącej Wielkiej znajdowała się także Wrząca Mała, Sokołowo, Ochel (Ochle?) i Wierzchociny. Z Sokołowskimi bliskimi więzami pokrewieństwa złączeni byli także dziedzice niedalekiego Kielczewa. Krewniacy często przeprowadzali między sobą transakcje majątkowe, których przedmiotem były działki w dziedzicznych wsiach⁴.

O całkiem dobrym statusie majątkowym rodziny świadczy fundacja i uposażenie kościoła parafialnego we Wrzącej Wielkiej w 1433 r. przez braci Jałbrzyka, Chebdę i Pomiana. Prawo patronatu należało do fundatorów świątyni. Na uposażenie plebana przeznaczono dwa łany we Wrzącej Wielkiej należące wcześniej do sołtysa⁵.

Dziedzice z Wrzącej byli też posesjonatami na Kujawach brzeskich. Jeden z nich – Mikołaj z Wrzącej – posiadał w połowie XV w. Łuszczewo w powiecie kruszwickim⁶,

¹ Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej cyt.: AP Poznań), Konin Z. 1, k. 44v, 46v; J. Karczevska, *Fundacja i fundatorzy kościoła parafialnego we Wrzącej Wielkiej*, „Rocznik Łódzki” 1997, t. 44, s. 225.

² AP Poznań, Konin Z. 2, k. 39, 48 v, 53, 103, 126, 129v, 156v.

³ AP Poznań, Konin Z. 3, k. 159v, 193.

⁴ Omówione bliżej w: J. Karczevska, *Własność szlachecka na pograniczu wielkopolsko-kujawskim w pierwszej połowie XV wieku*, Kraków 2010, s. 116-118.

⁵ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 5, wyd. F. Piekosiński, Poznań 1908, nr 550; zob. J. Karczevska, *Fundacja i fundatorzy*, passim.

⁶ AP Poznań, Konin Z. 4, k. 84.

a także dział w rozdrobnionych Kościeszkach w tym samym powiecie⁷. Osiedli także w Warzymowie w powiecie kruszwickim, które stało się z czasem ich główną posiadłością na Kujawach. Ekspansja majątkowa Sokołowskich na Kujawy była na tyle silna, że w okresie nowożytnym rodzina była już dość mocno związana i kojarzona z tym terytorium, a wielu Sokołowskich pełniło wówczas urzędy ziemskie kujawskie.

Sokołowskich w I połowie XV w. można zaliczyć do średniozamożnej szlachty, nie pełnili jednak wówczas żadnych urzędów ziemskich. Awans rodziny rozpoczął się od kościelnej kariery Świętosława, syna Jałbrzyka z Wrzącej Wielkiej. Świętosław zapisał się w 1412 r. na uniwersytet w Krakowie⁸. W tym samym roku wystąpił po raz pierwszy w godności kanonika włocławskiego⁹. Skupił w swoich rękach kanonie w kilku kapitułach: płockiej, poznańskiej, kruszwickiej, a ponadto był archidiaconem włocławskim (wzmiankowany w tej godności już 7 stycznia 1435r.)¹⁰ i oficjałem w tejże kapitule (7 stycznia 1438 r.)¹¹. Ponadto był też wikariuszem generalnym w kapitule włocławskiej – w tej godności wzmiankowany 8 stycznia 1452 r.¹² Wiele razy wystąpił w tych godnościach w aktach kapitulnych. Świętosława identyfikuję z plebanem w Grzegorzewie położonym w pobliżu dóbr rodowych Sokołowskich, wyrażającym zgodę na odłączenie od parafii w Grzegorzewie kilku wsi na rzecz nowo utworzonej w 1433 r. parafii wrząckiej. Świętosław był także subkolektorem papieskim, o czym informuje wzmianka z 1467 r.¹³ Świętosław zmarł po 26 marca 1471 r.¹⁴, a przed 16 sierpnia 1471 r., kiedy to pojawił się w źródłach nowy archidiacon włocławski Jan z Młoszowej¹⁵.

Postaci Świętosława należało poświęcić nieco uwagi, bowiem dzięki protekcji tego krewniaka duchownego Sokołowsky osiągnęli spore znaczenie w II połowie XV w. Kapituła włocławska zapełniła się Pomianami, którzy sięgnęli po tamtejsze beneficja, a kilku krewnych świeckich osiągnęło urzędy ziemskie w hierarchiach kujawskich i wielkopolskich¹⁶. Z kolei dwaj przedstawiciele tej rodziny rozwinęli świecką karierę za granicą – na dworze króla czeskiego i węgierskiego Władysława Jagiellończyka – byli to Jałbrzyk Jan i jego bratanek Jarosław Jan Sokołowsky¹⁷.

Pierwszy z nich był synem Jarosława z Wrzącej Wielkiej i Sokołowa. Miał kilku braci, którzy także rozwinęli karierę świecką i duchowną. Byli to – Paweł starosta malborski, Jan kanonik włocławski, Jakub dziekan chełmski, Mikołaj zwany Kochaniek

⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Radziejów Z., k. 200, 205; Kruszwica Z., k. 91.

⁸ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 1, wyd. I. Ż. Pauli, Kraków 1887, s. 32.

⁹ Wybór zapisek sądowych kaliskich z lat 1409-1416, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1886, nr 342.

¹⁰ A. Gąsiorowski, *Kanonicy włocławscy w najstarszej metryce kapitulnej 1435-1500*, [w:] *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej*, red. A. Radziwiński, Toruń 2000, s. 24.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże, s. 26.

¹³ Kariere Świętosława szczegółowo przedstawił A. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej w XIV i I poł. XV w. Studium prozopograficzne*, t. 2, Toruń 1993, s. 147-148.

¹⁴ A. Gąsiorowski, *Kanonicy włocławscy...*, s. 31.

¹⁵ Archiwum Diecezjalne we Włocławku, *Metrica capituli Wladislaviensis*, t. 1, k. 78v; A. Gąsiorowski, *Kanonicy włocławscy...*, s. 32.

¹⁶ J. Karczevska, *Własność szlachecka...*, s. 118.

¹⁷ G. Rutkowska, Sokołowski Jałbrzyk Jan, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej cyt.: PSB), t. 40, Warszawa-Kraków 2000, s. 128-131; też, *Sokołowski Jarosław Jan*, PSB, t. 40, s. 146-147.

(Kochanek) stolnik brzesko-kujawski. Braci Sokołowskich wymienia zapiska sądowa grodzka konińska z 11 stycznia 1477 r. dotycząca zamiany dóbr dziedzicznych, jakiej dokonali kanonik włocławski Jan Sokołowski i Mikołaj Sokołowski, występujący osobiście i reprezentujący także swych braci. Drugą stroną transakcji byli ich bracia stryjeczni Świętosław i Wojciech z Sokołowa. Pięciu braci Sokołowskich gospodarowało w niedziale braterskim. Przedmiotem zamiany była wieś Sokołowo Jarosławowe (nazwa dziedzictwa wskazuje też na ojca młodych Sokołowskich), a także żreby w Wierzhocinie i drugi, noszący nazwę Komorowy, w Ochlu Wielkim (spadłe na nich po stryju Świętosławie archidiaconie włocławskim) oraz bór, ponadto mieli uścić dopłatę 100 grzywien. W zamian Sokołowscy otrzymali od swych braci stryjecznych ich żreby we Wrzącej Wielkiej – ojczysty i po stryjach Świętosławie i Andrzeju plebanie grzegorzewskim (ale po jego śmierci)¹⁸. W sądzie stawili się tylko Jan i Mikołaj Sokołowscy, którzy po prostu przebywali w rodzinnej ziemi lub w niewielkiej od niej odległości, pozostali bracia bowiem rozwinęli kariery na odległych terytoriach, co tłumaczy ich nieobecność i porękę udzieloną za nich przez braci.

Jałbrzyk Jan i Jarosław Jan Sokołowscy prawdopodobnie należeli do orszaku rycerskiego towarzyszącego królewiczowi Władysławowi w drodze do Czech¹⁹ i pozostali tam po elekcji Władysława w 1471 r. w Kutnej Horze. Z czasem rozwinęli karierę na dworze Władysława Jagiellończyka i mogli zaliczać się do jego bliskiego otoczenia. Obaj byli komornikami na dworze królewskim²⁰. Powierzenie im takich funkcji świadczyło niewątpliwie o zaufaniu króla do polskich rycerzy.

Jan Jałbrzyk jako doradca i zaufany króla Władysława wypełniał różne misje dyplomatyczne. Jego działalność znalazła też uznanie w oczach króla polskiego Kazimierza Jagiellończyka, z pewnością pomogła mu też protekcja królewskiego brata. Król nadał mu bowiem urząd kasztelana santockiego, w której to godności został wymieniony 11 listopada 1488 r.²¹ Sokołowski skupił w swym ręku nie tylko urząd ziemski, bowiem wcześniej 14 maja 1484 r. otrzymał od króla starostwo grudziądzkie w Prusach Królewskich, będąc tym samym pierwszym z rodziny Sokołowskich, który dostał zaszczytów w Prusach Królewskich. Nominacja miała jednak miejsce wcześniej, bo już 7 lipca 1483 r. wojewoda malborski Jan Bażyński informował torunian o oddaniu Grudziądza Sokołowskiemu²².

Objęcie starostwa grudziądzkiego przez Sokołowskiego napotkało pewne trudności. Poprzedni tenutariusz Wojciech Kielbasa z Tymieńca nie kwapił się z opuszczeniem miejscowego zamku. Ostatecznie król i posłowie polscy ponowili żądanie ustąpienia Wojciecha Kielbasy z Grudziądza i oddania zamku staroście Sokołowskiemu. Dodatkowo sprawę komplikował fakt, że na Grudziądzu mieli zapisane sumy Skalscy – krewni wcześniejszego starosty grudziądzkiego – Jana Skalskiego. Sokołowski został zobowiązany przez króla do ułożenia stosunków z Wojciechem z Tymieńca i wdową po Janie Skalskim²³. Spór znalazł rozstrzygnięcie 23 grudnia 1484 r. – mianowicie Jan

¹⁸ AP Poznań, Konin Gr. 2, k. 87-87v; 88.

¹⁹ A. Prochaska, *Wyprawa św. Kazimierza na Węgry (1471-1474)*, „Ateneum Wileńskie”, 1923, r. 1, s. 11.

²⁰ *Akta stanów Prus Królewskich*, t. 1, (1479-1488), wyd. K. Górski i M. Biskup, Toruń 1955, s. 190.

²¹ *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, litterarum, diplomatarum in Archivo Regni, Lutetiae Parisiorum* 1862, s. 96. Niewłaściwą datę objęcia przezeń tego urzędu podają: *Urzednicy wielkopolscy XII-XV wieku. Spisy*, opr. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, J. Łojko, red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1985, s. 162.

²² *Akta Stanów...*, t. 1, s. 190.

²³ Tamże, s. 242.

Jałbrzyk Sokołowski miał otrzymać zamek, a pani Dorota Skalska swe prawa do posagu i wiana oprawionych na starostwie²⁴. Dnia 6 lipca 1489 r. król zapisał Sokołowskiemu 200 florenów tytułem zwrotu kosztów poniesionych przy reparacji zamku grudziądzkiego²⁵.

Jan Jałbrzyk wystąpił jeszcze 14 lutego 1493 r. na sejmie w Piotrkowie. Zmarł przed 3 lutego 1495 r., wtedy bowiem pojawił się jego następca na kasztelanii santockiej²⁶. Natomiast 13 maja 1495 jego bracia Jan, Jakub, Paweł i Mikołaj Sokołowscy dokonali, w obecności króla Jana Olbrachta w Toruniu, podziału imponującego majątku pozostawionego przez Jana Jałbrzyka²⁷. Starostwo grudziądzkie po śmierci Jana Jałbrzyka objął jego brat Paweł i następnie jego potomstwo.

Z kolei Jarosław Jan Sokołowski – bratanek Jałbrzyka Jana, który także rozwinął karierę na dworze króla Czech i Węgier – był synem wymienionego wyżej Mikołaja Kochanka (Kochańka) stolnika brzeskiego w 1496 r. Jego zasługi na dworze Władysława Jagiellończyka, a także wstawiennictwo króla Czech i Węgier, przyczyniły się do obdarowania go łaskami także przez polskich władców. Jarosław Jan uzyskał starostwo kolskie, a w 1506 r. otrzymał zgodę króla na jego wykup, natomiast w 1515 r. otrzymał je w dożywocie²⁸. Pełnił również urzędy ziemskie w Wielkopolsce, był mianowicie kasztelanem biechowskim od 24 września 1509, a następnie objął godność kasztelana łędzkiego, co nastąpiło ok. 3 lutego 1511 r.²⁹ Jarosław Jan Sokołowski był kilkakrotnie wyznaczany przez możnych panów Królestwa jako opiekun ich żon, dzieci i majątków, co może świadczyć o poważaniu i zaufaniu, jakim go darzono, ale także o posiadaniu wpływowych przyjaciół³⁰. Dzięki obecności i kontaktom na dworze Władysława Jagiellończyka, zawarł dość egzotyczne małżeństwo z pochodzącą z Burgundii Marią de Marcellanges, przypuszczalnie damą dworu żony króla Czech i Węgier. Właśnie Jarosław Jan Sokołowski uznawany jest za inwestora i budowniczego murowanego dworu – *fortalicium* we Wrzącej Wielkiej. Fundusze, które zdobył dzięki zagranicznej służbie, a przede wszystkim dochody płynące ze starostwa kolskiego, powodowały, że dysponował odpowiednimi środkami, aby rozpocząć budowę murowanej siedziby. Jakkolwiek nie można wykluczyć, że inicjatywę budowy *fortalicium* podjął już jego ojciec- stolnik brzeski Mikołaj Kochanek. Odziedziczył on bowiem, wspólnie z braćmi, majątek po zmarłym bezpotomnie w 1495 r. bracie Jałbrzyku Janie, na który składały się dobra na Śląsku, w Czechach i Austrii. Ze sprzedaży tych dóbr Mikołaj miał w dziale otrzymać tysiąc florenów³¹. Takie fundusze pozwalały na rozpoczęcie budowy gotyckiej wieżowej kamienicy we Wrzącej Wielkiej³².

²⁴ Tamże, s. 243.

²⁵ *Matricularum Regni Poloniae summaria excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Warsoviensi asservantur*, wyd. T. Wierzbowski, t. 1, Warszawa 1905; t. 3-4, Warszawa 1908-1915; t. 1, nr 2020.

²⁶ *Urzędnicy wielkopolscy XVI-XVIII wieku*, opr. A. Bieniaszewski, Wrocław 1987, s. 162.

²⁷ *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 4, wyd. M. Bobrowski, Warszawa 1858, nr 108.

²⁸ *Matricularum*, t. 3, nr 2685; t. 4, nr 2480; A. Gąsiorowski, *Starostowie wielkopolskich miast królewskich w dobie jagiellońskiej*, Warszawa-Poznań 1981, s. 43.

²⁹ *Urzędnicy wielkopolscy XII-XV wieku...*, s. 33, 96.

³⁰ G. Rutkowska, *Sokołowski Jarosław Jan*, s. 146.

³¹ G. Rutkowska, *Sokołowski Jałbrzyk Jan*, s. 130; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza w późnym średniowieczu (1370-1501)*, Gdańsk 2006, s. 624-625.

³² Na temat budowy *fortalicium* we Wrzącej zob.: R. Szadkowska-Linette, *Późnośredniowieczny dwór*

Wracając ponownie do starszego pokolenia rodziny Sokołowskich, trzeba wspomnieć, że spośród pozostałych braci Sokołowskich – Paweł rozwinął karierę świecką, wybiegając poza rodzinną Wielkopolskę. Krótko po objęciu po bracie starostwa grudziądzkiego, spadły na Pawła Sokołowskiego dodatkowe obowiązki związane z opieką nad zamkiem malborskim. W styczniu 1496 r. dotychczasowy starosta malborski Zbigniew Tęczyński był zmuszony opuścić swój urząd. Nowego starosty przez pewien czas nie wyznaczono. Dobrami malborskimi zarządzał Mikołaj Bażyński, na zamku rezydował namiestnik Szorc, zaś Sokołowski sprawował opiekę nad twierdzą³³. Odłączono zarząd dóbr od dowództwa militarnego, co miało pomóc w wzbogaceniu skarbu królewskiego.

Choć Sokołowski tytułował się starostą malborskim i grudziądzkim³⁴, faktycznie sprawował tylko ten ostatni urząd. W Malborku ostatnie słowo należało do namiestnika Piotra Szorca. Działo się tak do 1498 r., kiedy mianowano nowego starostę malborskiego – Macieja ze Służewa³⁵. Perypetie związane z objęciem starostwa malborskiego łączyły się z pragnieniem utworzenia w Prusach starostwa generalnego, które byłoby w stanie przeciwstawić się oligarchicznemu zapędowi bogatego Gdańska i panów pruskich, a zwłaszcza biskupa warmińskiego. Reprezentantem tej polityki był Zbigniew Tęczyński. Jednakże polityka królewska w Prusach nie powiodła się, a Jan Olbracht pogodził się z opozycją stanów pruskich, usuwając Tęczyńskiego³⁶.

Kolejny fakt związany z działalnością Pawła Sokołowskiego dotyczy zapisania mu na Grudziądzu 300 florenów węgierskich³⁷. Paweł Sokołowski podobnie jak swego czasu jego brat Jan Jałbrzyk, był także kasztelanem santockim. Na urzędzie tym został wspomniany pod rokiem 1504, ale jako zmarły³⁸. Jeżeli nazwanie go kasztelanem nie jest pomyłką pisarską, to mógł ten urząd pełnić w okresie między 1486/1487 do 11 listopada 1488³⁹. Jeszcze 12 października 1486 r. w godności tej wymieniony został Sędziwój Czarnkowski; natomiast po nim urząd ten pełnił Jan Jałbrzyk Sokołowski⁴⁰. Nie można datować pełnienia przez Pawła urzędu kasztelana santockiego na późniejsze lata, bowiem między 3 lutego 1495 a 1 stycznia 1522 r. poświadczony w tej godności był Mikołaj z Grodźca⁴¹.

Paweł Sokołowski nie był pruskim terrigeną, lecz przybyszem z Wielkopolski wschodniej, któremu sprzyjał nowy podział administracyjny Królestwa Polskiego po wojnie 13-letniej i niewątpliwie także zasługi i protekcja krewnych, którzy sprawdzili się w służbie państwowej na dworach polskim i sąsiednim czesko-węgierskim. Przejęcie przez Kazimierza Jagiellończyka po II pokoju toruńskim Pomorza Gdańskiego, Warmii

obronny we Wrzącej Wielkiej, „Rocznik Wielkopolski Wschodniej” 1974, t. 2, s. 100; J. Karczewska, *Siedziby rycerskie na pograniczu Wielkopolski i Kujaw w późnym średniowieczu*, (w druku).

³³ K. Górski, *Starostowie malborscy w latach 1457-1510. Pierwsze półwiecze polskiego Malborka*, Toruń 1960, s. 104.

³⁴ P. Czaplewski, *Senatorowie świeccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich 1454-1772*, Toruń 1921, s. 128.

³⁵ Tamże, s. 128.

³⁶ K. Górski, *Starostowie malborscy...*, s. 105-107.

³⁷ *Inventarium omnium...*, s. 98.

³⁸ *Matricularum*, t. 3, nr 1495; *Inventarium omnium...*, s. 99.

³⁹ G. Rutkowska, *Sokołowski Jałbrzyk Jan*, s. 131.

⁴⁰ Tamże; *Urzednicy wielkopolscy XII-XV wieku...*, s. 162.

⁴¹ *Urzednicy wielkopolscy XII-XV wieku...*, s. 162.

i ziemi chełmińskiej, stwarzało potrzebę obsadzenia urzędów tamże ludźmi zaufanymi, pochodzącymi nie tylko z Prus Królewskich, i widocznie do takich należał Sokołowski.

Pełnienie znaczących urzędów i osiągnięta eksponowana pozycja społeczna, pozwoliły Pawłowi Sokołowskiemu zawrzeć korzystne małżeństwo z Anną Dąbrowską – córką miejscowego dostojnika Jana z Dąbrowki herbu własnego Virgo Violata, który pełnił wysokie urzędy w ziemi chełmińskiej: kasztelanie, a następnie palacę chełmińską, posiadał też starostwo radzyńskie⁴². Paweł Sokołowski skoligacił się zatem ze szlachtą z Prus Królewskich, utwierdzając swą pozycję na terenie, na którym rozwinął karierę.

Z małżeństwa z Anną Dąbrowską pozostawił pięcioro dzieci: Jana, Jerzego, Jarosława, Jakuba i Annę, które w chwili śmierci ojca były jeszcze małoletnie. Paweł Sokołowski został określony jako zmarły na początku maja 1504 r., wtedy też wdowa po nim i dzieci otrzymały w dzierżawę wieś królewską Boguszewo w ziemi chełmińskiej⁴³. Anna Sokołowska w zastępstwie swych dzieci zarządzała także starostwem grudziądzkim. Paweł Sokołowski został pochowany w Toruniu, w nieistniejącym obecnie kościele klasztoru dominikańskiego. Jeszcze za życia, w 1497 r. polecił wykonać nagrobek z napisem następującej treści: „Hic iacet, strenuus miles Paulus Sokołowski de Wrzaca, et solus istum lapidem constituere fecit anno 1497”⁴⁴.

Z napisu wynikają dwie istotne sprawy: Paweł był rycerzem pasowanym („strenuus”), a także wciąż pisał się z Wrzacej, gdzie posiadał rodzinne dziedzictwo. Również jego synowie konsekwentnie używali przydawki posesjonatycznej „de Wrzaca”.

Sokołowscy zdomowali się w Prusach Królewskich i skupili tam liczne dobra w powiatach malborskim i sztumskim. Pruski odłamek tej rodziny w XVI w. wydał wielu dygnitarzy i senatorów Rzeczypospolitej⁴⁵. Spośród synów Pawła Sokołowskiego imponującą karierę urzędniczą w Prusach Królewskich zrobił Jan pełniąc kolejno urzędy kasztelana elbląskiego w latach 1539-1544, następnie kasztelana chełmińskiego w latach 1544-1545, a wieńcząc ją godnością wojewody pomorskiego sprawowaną w latach 1545-1546. Zmarł w 1546 r.⁴⁶ Posiadał także po ojcu starostwo grudziądzkie. Według słów staropolskiego heraldyka Jana Karola Dachnowskiego, był żonaty z patrycjuszką gdańską z rodu von Kempen⁴⁷.

Sokołowscy byli w Prusach Królewskich panami na Bystrcu, który stanowił ich główny majątek na tym terenie. W 1595 r. został wydany poemat „Myśliwiec” pióra Tomasza Bielawskiego dedykowany Janowi Sokołowskiemu z Bystrca. Rycina otwierająca to dzieło przedstawia herb Pomian⁴⁸.

Rodzina Sokołowskich z Wrzacej Wielkiej jest dobrym przykładem ilustrującym drogi awansu średniej szlachty na przełomie XV i XVI wieku. Pierwszym tego etapem, powszechnie spotykanym, była protekcja krewnego. Jednakże dalsze etapy polegały już na umiejętnym wykorzystaniu sprzyjających okoliczności – czyli efektów polityki

⁴² *Matricularum*, t. 1, nr 1495.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Treść napisu przekazuje: K. Niesiecki, *Herbarz polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 8, Lipsk 1841, s. 451.

⁴⁵ J. Krzepela, *Rody ziem pruskich*, Kraków 1927, s. 69, 127, 201; J. K. Dachnowski, *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, Kórnik 1995, s. 78-79.

⁴⁶ *Urzednicy Prus Królewskich XV-XVIII wieku. Spisy*, opr. K. Mikulski, Wrocław 1990, s. 54, 86, 135.

⁴⁷ J. K. Dachnowski, *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, Kórnik 1995, s. 79.

⁴⁸ T. Bielawski, *Myśliwiec*, wyd. Z. Nowak i W. Odyniec, Olsztyn 1980, s. 3 n.

dynastycznej Jagiellonów, co otwierało perspektywy kariery na dworze czeskim i węgierskim także dla polskich szlachciców. Niewątpliwie ważne, jeśli nie najważniejsze, znaczenie miała łaska królewska – zarówno króla Czech i Węgier jak i polskich władców, bo to oni byli dawcami królewszczyzn – jakże pożądanym źródłem majątku i dostojęstwa. Sokołowscy umiejętnie wykorzystali też inny moment dziejowy, to jest przyłączenie do Królestwa Polskiego Pomorza po II pokoju toruńskim. To była kolejna otwierająca się przestrzeń dla realizacji ambicji i budowy prestiżu. Dzierżenie starostw w Prusach Królewskich i Wielkopolsce, a także pełnienie urzędów ziemskich, otworzyło Sokołowskiom drogę do dalszych zaszczytów w czasach nowożytnych i w efekcie zasilenia szeregów senatorskich.

**Z WIELKOPOLSKI DO PRUS KRÓLEWSKICH.
O RODZINIE SOKOŁOWSKICH HERBU POMIAN NA PRZEŁOMIE XV I XVI W.**

Słowa kluczowe: Prusy Królewskie, Wielkopolska, genealogia, rodzina Sokołowskich

Artykuł omawia awans średnioszlacheckiej rodziny Sokołowskich herbu Pomian ze wschodniej Wielkopolski na przełomie XV i XVI w. Sokołowscy korzystając z protekcji krewniaka duchownego utwierdzili swą pozycję średniozamożnej szlachty, by w następnym pokoleniu rozwinąć kariery na dworach czeskim i węgierskim i sięgnąć po urzędy ziemskie w Polsce. Pozycja zdobyta przez Sokołowskich za granicą, w Polsce przyniosła im intratne tenuty na terenie Wielkopolski i w Prusach Królewskich, a pruski odłam rodziny stał się liczącą się rodziną na tym terytorium.

**FROM GREATER POLAND TO ROYAL PRUSSIA.
ABOUT THE SOKOŁOWSKI FAMILY OF COAT OF ARMS POMIAN ON THE XV TURNING
POINT AND THE 16TH CENTURY**

Keywords: Prussia Land, Greater Polan, genealogy, Sokołowski Family

The article is discussing the promotion of the medium noble familie Sokołowski Family of coat of arms Pomian originate from eastern Greater Poland on the turning point of the 15th and the 16th century Sokołowski Family using protection confirmed the relative of the clergyman one's position of the moderately rich gentry, in order to in next for generation to develop careers on manor houses with the Czech and the Hungarian and to reach for earthly functions in Poland. The position get through Sokołowski Family in foreign countries has its positive effects in Poland. It brought them lucrative tenures in Greater Poland and in Royal Prussia, and the faction of the family became Prussian with counting family on this territory.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

Archiwum Diecezjalne we Włocławku:

Metrica capituli Wladislaviensis, t. 1

Archiwum Państwowe w Poznaniu:

Księgi grodzkie konińskie – 2

Księgi ziemskie konińskie – 1, 2, 3, 4

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Księga ziemska radziejowska

Księga ziemska kruszwicka

Źródła drukowane:

Akta stanów Prus Królewskich, t. 1 (1479-1488), wyd. K. Górski i M. Biskup, Toruń 1955.

Album studiosorum Universitatis Cracoviensis, t. 1, wyd. I. Ż. Pauli, Kraków 1887.

T. Bielawski, *Myśliwiec*, wyd. Z. Nowak i W. Odyniec, Olsztyn 1980.

Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, litterarum, diplomatarum in Archivo Regni, Lutetiae Parisiorum 1862.

Kodeks dyplomatyczny Polski, t. 4, wyd. M. Bobrowski, Warszawa 1858.

Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. 5, wyd. F. Piekosiński, Poznań 1908.

Matricularum Regni Poloniae summaria excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Warsoviensi asservantur, wyd. T. Wierzbowski, t. 1, Warszawa 1905; t. 3-4, Warszawa 1908-1915.

Wybór zapisek sądowych kaliskich z lat 1409-1416, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1886.

Opracowania:

Czaplewski P. (1921), *Senatorowie świeccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich 1454-1772*, Toruń.

Dachnowski J. K. (1995), *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, Kórnik.

Gąsiorowski A. (2000), *Kanonicy włocławscy w najstarszej metryce kapitulnej 1435-1500*, [w:] *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowoczesnej*, red. A. Radziwiński, Toruń.

Gąsiorowski A. (1981), *Starostowie wielkopolskich miast królewskich w dobie jagiellońskiej*, Warszawa-Poznań.

Górski K. (1960), *Starostowie malborscy w latach 1457-1510. Pierwsze półwiecze polskiego Malborka*, Toruń.

Karczevska J. (1997), *Fundacja i fundatorzy kościoła parafialnego we Wrzącej Wielkiej*, „Rocznik Łódzki”, t. 44.

Karczevska J. (2010), *Własność szlachecka na pograniczu wielkopolsko-kujawskim w pierwszej połowie XV wieku*, Kraków.

Krzepela J. (1927), *Rody ziem pruskich*, Kraków.

Niesiecki K. (1841), *Herbarz polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 8, Lipsk.

Prochaska A. (1923), *Wyprawa św. Kazimierza na Węgry (1471-1474)*, „Ateneum Wileńskie”, r. 1.

Radziwiński A. (1993), *Prałaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej w XIV i I poł. XV w. Studium propozograficzne*, t. 2, Toruń.

- Rutkowska G. (2000), *Sokołowski Jalbrzyk Jan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 40, Warszawa-Kraków.
- Rutkowska G. (2000), *Sokołowski Jarosław Jan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 40, Warszawa-Kraków.
- Szadkowska-Linette R. (1974), *Późnośredniowieczny dwór obronny we Wrzącej Wielkiej*, „Rocznik Wielkopolski Wschodniej”, t. 2.
- Szybowski S. (2006), *Kujawska szlachta urzędnicza w późnym średniowieczu (1370-1501)*, Gdańsk.
- Urzędnicy Prus Królewskich XV-XVIII wieku. Spisy* (1990), opr. K. Mikulski, Wrocław.
- Urzędnicy wielkopolscy XII-XV wieku. Spisy* (1985), opr. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, J. Łojko, red. A. Gąsiorowski, Wrocław.
- Urzędnicy wielkopolscy XVI-XVIII wieku* (1987), opr. A. Bieniaszewski, Wrocław.